

Anmärkningar om oksle träns
store gagn ock förmån, samt om
visza hemans sys...

Biörner, Eric Julius

1700-1829:12 H Br.

Blörner,
ERIK JULIUS

Samtalsläggor om
skole träns stora
gaga och förmån

Sv. sm. l.
Ekon.
Trädg.
LBR
1700-1829

18th Century

1780

1780

1780

1780

1780

1780

1780

1780

1780

1780

Att Den
Högvelborne Greven,
SERR BRÆVE
ERIK BRAHE,

Såsom en
Hurtig Hövdinge
Och
Bitter LandsDrott,

Uppgiver med vördnad sin förstling
af Landside

En Idog Bomader.

Företal.

Sitt tycke, at kunna undgå motgång
och förtryck, har flyttat mig ä
landsbygden, ändock stadsvist in-
tagit min måsta levnad, där jag, med mindre
handstyrka, sökt at upådla våre mörkte fornmål.
Men så har ock visserliga sådan ändring va-
rit bara et tycke; dy at oss människor någon
ogjenig lycka möter, det välle vi merendels
siälve; endels at vi ej vel. känne vår egen u-
sällhet, äro tyckmytne ock klivesiute, samt
ändå otålige ock alsinge tidebragders nyttjare,
ju efter Juvenalis sång:

- - - *hac vivimus ambitiosa*

Paupertate omnes - - -

endels ock, ja förnämligast, at vi, i brist av
diup ock sälln Gudsfruktan, ej besinne, at vår
allvise Gud, merendels oförmärkt, allvardelis-
gast styrer hvars manns natur eller ädle ock
ämne, til sådant endamål, det Han vet oss tjen-
ligast vara. Ingen må lätteliga taga sig un-
dan vår allmänna felsiute och sävitska, heldre
vete, huru så sant som bedröveligit Audceni
kvåde vara mände:

Omnia

*Omnia cum videat, nulli Deus ipse videtur;
Solutus ubique patet, solus ubique latet.*

Således kunne vi, om vårt tarvebot rätteliga igrundes, allestädes snart gagna så andre, som oss själve; då uphålp vi ofta mången skalhake, å land ock i stad, å sid och i by, som har vänt sig allena vid en syfla, ju såsom ofsen vid plogen, förutan at åtänka, huru han ej alltid ock allestädes kan gagna ock vinna föda, med et enda vett och ide, som ofta torde vara dårlöst nog, enår han i nöd bör vara karlvulen.

Du ser, här straks, min Läsare, en skrift om Oksle Träns stora nytta, den jag bland min salige Faders, MAURITZ B:RS, nyliga mig tilsändne lemningar i Domaremål, har oförmodeliga funnit. Ock som jag då själsver var ihugsen om något allmänt gagn å landet, så läste jag hånne granneliga igenom; märkte ock straks, at hon ej var min Faders yrke, heldre en annans, som ej så särdeles redigt kunnat föra sina tankar till pappers. Sedan jag då hade bragt hånne til hufvare meningar, samt des värde nogare ihugat, beslöt jag hds mig, at låta den samma komma å tryck, ju i följe av någon tillökning, den jag redan hade upfatt i andre mål, dem mången dock bör nogare anså och värda.

Vägge lämnar jag till Dit omdöme; vill Du bättre och föröka våre yrken, så vore det önskeligt; imedlertid har vår höva varit, at såsom idoge männ, jämväl å landet, något, ef-

ter vårt veta ämne utarbete, men es, såsom as
vundsame och egensinte dolgar, antingen alde
les dölja, eller ock i det dyraste handsala det,
som, må hånda, vittrare funnat åstadkommas;
mindre at, såsom lättingar och årkeldse, snaras
re förvärra och bortslumra vår egen foster
och adaljord, än hånne i någon mätro främ
ja och upådla. Sär vel!

MARTIALIS:

*Nunquam divitias Deos rogavi,
Contentus modicis meoque letus.
Paupertas, veniam dabis recede.
Causa est quæ subiti novique voti?
Cedentem volo Zoilam videre.*

Om
Ockse Tråns
Förmån

Märkes:

1.

Nt onödigt är gjöda dem, såsom
Äple = Bårn = Kirsebår och
andre sådane frugte trån,
det många bönder, som gagn-
vittre åro, hava för mig sagt;
ja, at om de aldrig gjödas, de likvel
båra mycken frugt. Neml. de store, å
et år hvardera, en ock en halv tunna, ock
tarvar mann dy ej at borttaga någon
gjødsel för åkern ock sådesvåksten, som ju
allranödigast år, kunnande mann ändå
med tiden få så många ocksestrån, som
enom lyster, ock det nästan för ingen
ting, det jag framdeles bevisa skall.

2. At Ocksestrå ej sållan, såsom Ek
och Bok, bår frugt, heldre altid hvart
annat, om ej hvart år.

3. At alltydet, eller de unge drån-
zar, pigor ock barn, derav störste hus-

folkahopen består, dem alltid äta, och av dem god föda hava, ändock de äro okokade, då de efter handen warda avpläckade, ju i stad för Bröd; ja så, at mann av dem allena, enär ingen annan mat äten varder, från den ena måltiden till den andra, kan wara förutan hunger, det många, som dem ofta ätit, hava mig i sanning sagt, helst at de därav långt bättre må, än av Äplen, Kirsebår, Blommon, Gurkor, Pumpor, Lemouer, samt annan dylik kall, fugtig och lös frugt, av den mann varder löslivad och får bukellopp samt rödsotan, däremot dock Okslebår äro av måttelig natur, eller och värma samt fjölld tillsammans, och dy helsosamme; de föda och vel nog, det mann märker av ölet, det jag av dem brygt. Varande altdärföre också behagelige, at de stiga till ej litet pris, heldre säljas här i Stockholm för en mark kopp:mt kinnan, som gör 15. dal. för en tunna. En vittet Borgmästare Son sade för mig, at när han ung var, låt han stå både bröd och kött, och åt heldre Okslebår. När de tårkas, det jag vet ingen hava förr mig rönt, få de en mågta ljuvlig och söt Rusine smak, och warda långt beha-

behageligare, än när de äro otärfkade; varande ock eljes nödigt at de tärkas, dy i annor händelse skjänmas de, såsom otärfkad säd. Således må mann dem i 4 til 5 år bevara, hållt i övertäckta tunnor ock kar, sedan de varit lagde i ugnen eller badstugan, å lagom breda ock flatbottnade Ryfkorgar, såsom Äpplen, Päron ock Svifkon i Tyskland, samt eljes såsom Rusfiner för solskjen i Frankrike; eller ock i Kiölna, om man dem förutan röf äta vill. Emedan mann altså dese här allmänt, förutan bröd ock sävel äta kan, dy torde ock mycket bröd, kjött, fläsk, smör ock ost därigenom kunna sparas, der likvel åtskillic slag kål, ärter, Bönor, Sallat, Gurkor, Lemoner, Pumpor, Morötter, Balsternackor, Artiskocker, Asperger, Njupon ock annat slikt, så vel som fiff, ei vel låta sig ätas, förutan fläsk, kjött, smör, olja eller mjölk.

4. At Oxlebar ega, efter mitt rön, godt drickes ämne, såsom at därav brygga öl, å detta vis. At mann lågger tärkade Oxlebar hela, men ej sönderstötte, mindre kokade, å det drickat ei må värda tiöckt, i et kar, ösande fjudhett vatn därå, så mycket som mann

vill hava drickat och ölet mustigt eller
 svagt till. Sedan låter man dem där
 i ligga 2 eller 3 dagar, till des det
 kjennes, at all must och söthet därutur
 dragen och lactader är, hållande karet
 med kläder vel övertäckt. Vidare siles
 lagen eller vörten, som är lika söt med
 det söteste mjöd, ifrån bären, och lägges
 vel suden humlelag och gjäst däri, då ka-
 ret beskikkes vel täckt vara måste. Av
 en tunna Oxlebar, eller 60 kannor,
 kan man då få två lag en tunna eller
 48 kannor öl, samt därefter godt och
 klart spisedricka, som brygges å sam-
 ma sätt som ölet, och eljes varder straks
 aldeles klart och gulbrunt, godt samt
 mustigt och rensmakande, såsom annat
 av kornemalt, aldenstund bären, såsom
 sagt är, en god Kusinesmak ega. Be-
 melte utlactade bär, tjena sedan till at
 därmed föda svin, såsom med annan
 mäske. drav. Sådant öl kan man ei
 allena dricka, utan och äta med mjöl-
 gröt i stad för mjölk; därav koka en god
 ölsäppa med mjöl, ja, därav gjöra en
 god kallskål med bröd i om somaren, där-
 med ju mycken mjölk spares, til at där-
 av tjärna smör och gjöra ost, så at hela
 landet av slikt må vinna en stor fördel.

5. Okslebår äro ock gagnelige, till at med dem föda och gjöda swin, därmed ock öfver hela landet, en stor sådesdel, som till swin ätgår, må innehållas, särdeles, om därtill Ekållon wara använde, dem man med tiden jemtwäl till myckenhet torde kunna få. Uldenstund nu godt brännerwin kan tillwärfas av Enebår, wåmel. 3. kannor wid lag av en tunna, ock Okslebår wäl äro så mustige, dy skall man ock tryggeliga kunna vinna så mycket brännerwin, jemwäl av dem efter en tunna.

6. När å alle landtmåns egor i Everike, en myckenhet av Oksletrån planterade wara, skall man ock å hvarje gårds jord, få en stor mängd av Okslebår, ju alla, eller ock hwart annat år, samt altså kunna spara, av 10, 12, 14, eller 16. tunnor, som till et hushåll årliga ätgå, 3 tunnor, eller der wid lag, emedan, efter det som förmålt är, man wisserliga av Okslebår kan få godt dricka samt öl, ja så welsmakande, som av kornemalt, därhos bättre öl, än det som bönder almånl. brygga. Ock när man med tiden wunnit en myckenhet av Okslebår, skall ock wel malt ej wara mera så nödigt, ock hvar bonde då kunna spara, genom Okslebårs gagn, til full-

öl och spisedricka, 6 tunnor korn eller malt, hållt en bonde å et medelmättigt stort heman, upbrygger 8 eller 9 tunnor korn årliga, ja vel somliga mera; desutan tager till brännewin 1. tunna korn; samt till at föda och gjöda swin 4 tunnor; i synnerhet, enår mann med tiden jämbel någon mängd av Nilson får, at gjöda dem där med. Ur så å huvudtal till sägjandes 13 tunnor sparde, så at å 100000 heman årliga 1300000. tunnor såd, och öwer 2 millio-
ner dal. S:mt, hwarje år därmed i landet kunna indragas, ja om huvudtalet ån mindre skulle wara, så warder ändå en stor skatt av sådan besparing å 6 eller 10 års tid allena.

7. Alltdärföre synes rådeligit, at hwar landtmann i Svearike, för deras ock det allmänna bästa skull, måtte åläggas, til at plantera en myckenhet av Oxletrån, hwardera till 50, 80, 100, allt som de större eller mindre jord ega, ju hemma kring gården å åker ock ång, där sådes ock gråseväkst ej hindres, ja ock i skog ock stenbackar, där bästa jord kan upletas. Särdeles som detta tima kan, förutan omak och kostnad, allena med Oxlebars tjärnors nedersättning i
god

god och litet stycke jord: i kåle och krydd-
degårdar likaledes, så snart de varda
mogne i början av Octobris månad. At
omsättia eller transplantera dem, ehva-
res mann dem vill hava, är också et
ringa omak; dy av $\frac{1}{2}$ quarter Okslebår
kan mann få öfver 200. Kjärnor, så at en
tunna Okslebår allena av et trä kan vin-
nas, dock båra de större trån mera å et år,
därmed sig allt så belöper å 100. trån till
et hemman, eller där, efter större egors
fång, två eller tre gånger flera trån
planteras kunna, 100 tunnor, och å
100000 hemman, 17000000 millioner
tunnor Okslebår. Därföre när desse
trån en gång komma å banen, lagomt
kvistat, och efter handen en del unge
och flere där till ökas, det till årwårde-
lige tider torde kunna lända Sveariket
till et ohördt gagn, hålst et Oksleträ,
så vel som andre gode frugte trån, kan
båra frugt i 2, ja vel i 300 år, dy jag
sett, at et Apleträ, i Dsthammar och
Felsbro sockn, så giort, och dock å et år
har burit 2 tunnor gemena åplen, dem jag
själver låtit där i min närvaro upmätas.

8. Emot bemelte bårande trån, torde
inwändas, at lång tid sin kos gå kan,
innan de båra frugt. Men därtill swa-

res

res, bättre vara, at få det, som godt och gagnesamt är, sent å 16 eller 20 år, än aldrig, samt at man ju om barn och barnabarn, ja efterveriden mässe bekymrad vara, slikt mann må veta at våra förfäder hava gjort. Oksletrån väkta store och höge, vid lag såsom Eskar, och bestå de desutom av et fast, tätt och hårdt ämne, det mölnare ofta ha va utdrönt å julekuggar och kavlar till kvarneträllar.

9. När man nu samlat en mängd av Okslebår, då kunna jämväl flere svin föddas och gjöddas än hårtill dags, så at vid lag 2 svin mera än vanliga må varda slagade, därav mann vinner årliga nästan 10. R fläst, efter fornt pris til 6 mark S:mt R pdet, som gör 15 dal. S:mt, 1. dal. för $\frac{1}{2}$ R i sår av bägge svinen, är i allo 16 dal. S:mt eller 48 dal. Kopp:mt, som ju för en bonde ej är litet vunnit; belöfande sig altså å 100000 landtmänn, 1600000 dal. Silf:mt är lika. Ja, om det halvvedelen mindre vara skulle, så varder ändå en stor skatt därav å 6, 8, eller 10 år.

10. Till at, igenom Guds velsignelse, få bemålte stora vinst, behövas ej mera än vid lag 40 tunnor Okslebår årliga, å hvarje hemans egor. Näml. Til

Till at äta = = 5. t:r

Till at brygga därav dricka

samt öl = = 12.

Till brännevin = = 3.

Till at gjöda svin = 20.

Och likväl kunna vara åt svinen 35 tunnor, efter som och åt dem kunna givas de 12 tunnor, som upbryggas, samt de 3 tunnor, som brukas till brännevin.

Göd i allo = 40 t:r

Man kan ju med tiden å et år vel få 100 eller 150 tunnor, å et hemans egor, emedan så många Okslerån kunna planteras som man vill, så vida de ej gjödas.

11. Eke Allon kunna också våkfa förutan gödsel, och enår hvar bonde eller landtmann, genom Allons nedsättning i jorden, skaffar sig 50, 80, 100, 2, eller 300, Ekar å sine ågor, då kan han därav få för ingen ting, de år som de måst bära frugt, 30, 60, 80, eller 100 tunnor Allon, till at vel gjöda svin därmed årliga i 5 eller 6 år; emedan det torde hända, at de stundom intet våkfa, och till des de åter igjen till myckenhet våkfa. Därmed

med sammalredes hvar bonde och landtmann, av lands eller Stadsegor, lär kunna få årliga 10 R godt flåsk, därtill med $\frac{1}{2}$ R ister, och således vinna 15 dal. Silf:mt årliga; belöpande altså å 100000 landtmänn och bönder 1600000 dal. Silf:mt årliga. Bemålte Ållon, sedan de tårklade åro i ugnen, eller badstugan, förutan rösk, kan mann och skalen abmala, såsom korn till helgryn, samt widare mala dem till fint mjöl, bakande sedan bröd därav, såsom av halvdelan korn eller råg mjöl, och $\frac{1}{2}$ Ållon mjöl, som brukes i Lyckerland, därav godt spisebröd vinnes åt arbetsfolk samt de fattige, det trovärdigt folk, som det åtit, för mig hava sagt. Bemelte Ållon mjöl, kan jämväl brukas till kokemjöl, dock i mjölk åt nyfnämde folk, därmed en stor myckenhet av såde likaledes kan sparas, förmodeliga 2 eller 3 tunnor årliga för hvarje bonde, torpare och annat folk. Omtalte Ållonbröd åro och vel mycket bättre än havrebröd, som brukes å åtskillige orter här i Riket, ja vel bättre än stampefaka med rågeaks däri, med sådan eljes Sinnar åro vane. För några dagar sedan gav jag svin ållon, som voro 10 år gamm-

gamla, dem de likvel så snält äto, som hade de varit färskt.

12. När bemålte Oksle och Eketrån; till stor myckenhet å alle hemans egor i Sveariket varda planterade, och de komma till den äldren, at de båra frugt, då gagna de ej allena, såsom sagt är, utan och, om gemene eller oförmögne Soldater samt Båtsmän, jämwel sådana trån plantera. Till deras hvarje torp, mann ju så mycken utjord lägga kan, som till någon qvantitet behöves. Varande jämwel like trån gagnelige för fattige bönder, Torpare samt för de fattige i Hospitalen, till dem någon utmark vara mände. Därtill med för oförmögne Borgare, som jord ega, ja för annat folk å landet och i Bergslagen, som likaledes någon utjord hava at tillgå. Näm nliga då Okslebår stundom brukas i stad för bröd, deslikes bröd av Allon mjöl, när det blandes i en del råg eller kornmjöl. Så är därtill med kokenmjöl av Allon allena, godt at koka i mjölk, såsom och Okslebårs öl till gröt eller välling, tillika med godt fläsk, varande desutan en lästelig ting, at koka ärter i käl, och när intet mjölk vankar,

i en vattuvälling, som jämväl en mycket födosam mat är, särdeles för arbets folk. Ock kan mann ju slikt fläsk få av svin, som med Okslebår ock Villon födas samt gjödas. Bønder ock fattigt folk, få jämväl då så vel som de förmögne, alltid dricka godt, klart ock födosamt Okslebårs öl, i stad för vatn, därav man eljes alltid hungrigare varder, ock förtärer därtill med mycket mera bröd ock annan mat, men mycket mindre, när mann godt öl, efter vanligheten dricker. Emedan mann nu fast halva födan därav får, så kan ock bemålte fattigt folk, bruka Okslebårs öl till goda kallskålar med bröd i; därhos ölsåppor med Villoneller annat midl i. Slikt ju sådane fattige, särdeles dem, som liten eller ingen boskap ega, mycket till gagns kommer, så at alt, som ovan skrivit är, synes vara även mågta stor vinst för hela riket, så i anseende till de fattige som rike. Märk till allsammans, at när förnämde Okslebårs öl brukes, då kann mann jämväl slipa det vanlige omaket, at mälta korn til mallt, resa til kvarn lång väg och där giva kvarnetull.

uhé

*Rura quoque oblectant animos studiumq; colendi,
 Quælibet huic curæ cedere cura potest.
 Colla jube domitos oneri supponere tauros,
 Sauciet ut duram vomer aduncus humum.
 Obrue versata cerealia semina terrâ,
 Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.*

Sillofning.

Snder min allena treåriga landt-
 levnad, då jag igrundat
 våre allmänne bondayrken,
 i åkra, ånga och skoga åren-
 der, uphugades mig enteliga
 efter egne ögons och händers tråгна wid-
 läggning, et ovanligt skjal, för vår
 Nordrs uråldriga folkahävd, till at
 jämväl därmed styrka vår forna Sago
 eller Historiæ sanning. Dy at Selsin-
 gar och Nordlåndingar hava varit så
 vel utgamle boar och hemans män, som
 våre Söderlåndingar, det kan jag, för
 utan annat, ej allena av bemålte forn
 Sagor, ja vel en del Svenska lands-
 lagar, (*) som dem bägge angå, nog-
 samt vinna, utan och av Nordlåndin-
 gar:

B 2

(*) Om Lemningar i Nordlåndste marker och skogar
 efter forne och flere heman samt åkrar, har jag
 å annat ställe talt. Ut våre jorda, viderboar och

garnes flere och snällare hushålls
bragder och handaslogder, deras
renlätigare och snyggare hemvister,
samt gilldare och starkare byggnader,
ja också av deras redigare, nyttigare
och varaktigare hemans och skoga iden
till fullo bewisa. De trenne förre sla-
gen, måste jag nu till annan tid uppstu-
ta, men av det sidsta, har jag mig här
förefatt, at någre rön införa. Baran-
de vel orsak till alle delarne, ej något
medfödt vett och siålaådle, bättre hos
Nordlångingar och bergsboar, än hos
våre Söderlångingar, håldre en långre
tid samt ihugsan och idoghet, som ju allt,
hållt å vida landsbygden, hos den sen-
fårdige, olårde och dy i slugare yrken
och påhittelser merendels rådlöse allmo-
gan, å sidstone med nöd upådlar och full-
komnar. Ar alltså till märkandes:

I. Ut

byggningsabalkar äro långt fullkomligare än an-
dra Romerskt och utländskt folks stadgar i dylikt mål,
det kan man av jämförelsen finna. Vår vettgi-
rige Ol. Magnus har em Svenske åkraman således
skrivit: *vix est gens in Europa vel toto orbe, que
diligentius & exercitius agrariis officiis intendere so-
let, quam septentrionalis, que temporibus & instru-
mentis adeo novit proprietate quadam singula dispe-
nere ac distinguere, ut ne dum pro sulcanda aran-
daque terra, sed ea inpingvanda aptissimum modum
observet.* Den Zelsinga lag, som nu finnes år, vel
til stor del tagen av Uplands lagen, men ja måste man

1. Ut slippa ej allena de många vanlige och dyre Drage oxar samt hästar, utan och den stora minskning å gjödslen, som genom den så kallade hopbrändningen (*) sig årliga timar, synes mig nog gagneligit vara, at å Nordlånginga vis, endels straks om hösten, helt tätt och vel upklöra, åtminstone större delen av den då redan sädburne åkern; emedan förutan det, at halmsstubben mera gagnar, om han genast nedkommer i åkren, än han öfver vintren avtyner, jämväl oxar och hästar då äro av sommarebetet frodigare och ramare, än om våren, då ofta halin samt hö tryter. Endels och, för våre sådets skull, efter vinterbörjan å förste snöföre, men för höstesådes skull, in emot vinterendan,

B 3

lika

---

veta, at en långt äldre och hedenhelsingalag varit til det mann av de Tingmålalagens ord nogsamter, som äro nämde efter sådan lag, i et märkvärdigt fornbrev, det Rudbeck har infört i *Atlant.* 3. del. s. 445.

- (*) Gemenliga säga de, at dyngan hopbrinner, emedan de råtta sig efter des heta samt ånga, som upgår; dock bör man håldre säga gjåsning eller rötning, det de naturkunnige veta, varande ju bevisligt, at som *unius corruptio est alterius generatio*, så är också så föga något skapat öfver, i och under jord, som värfeliga til intet varder, håldre förvandles, å ny födes och åter uplives.

likaledes medan någon snö ligger, (*) föra ut göddslen lafetals, samt den straks utslå å de tillämnade åkraställen, av orsak, at slikt då är lättare samt mödolöfzare at fullborda, än å bar mark, om höst och sommare, särdeles till at undvika de vankige vagnars käftnad och tyngd, såsom och eljes härfore, at ingen mera göddsebrändning höves, än den hon redan vid stall och fåhus har vunnit. Ja, emedan och gagneligit vara mände, at om sommartiden hava hofkapen hemma, och låta dem tråcka i deras hus, ju efter redig Nordlända vane, därmed de få så vel mera göddsl som mjölk, än när de åre i vida stogen eller och å lötten. Där de ligga ute oskylde och ostång-

-
- (*) Den ej allena lärde, utan och ringa nöjde Under Herden i min födelse ort Medelpa, framledne *Magister Georg Kierning*, har jämbel i sin Upsaliska *disputation om Åkraide*, sida 56. följ. tillkänna gittvi mine värde landsmäns förmån av snösföret i detta mål, då han sålunda skriver: *nostrarum terrarum incolæ volentes compendiose impinguare latissimos agros, statuto die, circa geminum æquinoctium, plurimos vicinos, cum bobus & equis ac hyemalibus vehiculis convocant, acervumque fimosæ pinguedinis exportandum demonstrant, quem illico plaustris onustis, per nivosos campos aut lubricas argillas, conformi labore dispergendum educunt super agros, in quibus quanto densior nix jacuerit, tanto fertilior lætiorque multiplicanda seges, æstate resurgit.*

ostängde, under rågn och illväder. Så och kommer detta här till, at om giödslen får så länge, som wanligt är, nämliga från sommarn och över vintern, samt enda til nästa sommaretid, ligga vid stall och fåhus, ja och i stängsl eller fälla, hon då mistar en god del av sin fetma, genom slast och rågn, ändock sådan avrinning vel kunde något gagna, om bemålte hus så anlades, at de stode å lutande ställen, ovan åker och ång, dem man dock gemenliga med diken från sådane hus avsondrar.

Sannerliga, enår vår ännu ohopbrundne giödsel, varder i snö lagder och överhöljder, och får där, såsom redan sagt är, ligga utslagen, då låfvar och mörnar hon av frosten, och sammanvärkes sedan, med den likaledes saltpeteraktige samt altså frugtbare snön, jämväl av åkommande solevärma, så at hon straks, med lika som dubbl avl, håle och pipetals, gjenom snö och is nedersänker i åkern, förutan till at, såsom någon ordntr skulle mena, om våren i det ringaste flyta bårt, hållt som snön ju ligger ovan å giödslen och solevärman, den tid merendels ej är brådr, håldre tågelig, våre åkrar därtillmed åro, å deras övra st-

bor med diken föresedde, så at ej mera snölepp dem överkommer, än de själve kunna innehålla. Detta allt man ju ägonstjenliga finner, av alle de ställen, så höge som låge och flate, där någon dyrka och giöds om vintern kommer at ligga. Jag har själv rönt detta gagnet, som här påstås, å mit kåtebo Kanaan, då jag efter avrögd skog, uptog et sandaktigt plogland, och låt där å föra, ej ren giöds, håldre gatu orenlighet, som var likaledes sandblandader, från et samlat ställe vid gamla Munkelågers bron i Stockholm, säende å samma plogeland straks, ej som vanligt var at giöra, havra, utan korn, där efter jag icke des mindre fesk vid skördede anden långt stridare och bättre korn igen, än jag någonsin utsådde, och mine grannar eljes å deras velgiödde lermulle åkrar mände upskåra.

Övert om må hvar ombugsen sandtbo vel utskåja huru onödigt, ja vel ogagneligt det är, at giöds, så som redan visat är, först vid stall och fåhus, över sommar och vinter, och sedan å åkren om våren, i store högar länge ligger; i dy at hon sig då merendels till tredjedelen minskar, än mera säredyngan, som sig snart lika som till grä

grå aska förbandlar. Däremot dock hånnes utströning å snön, ej allena nästan all medelstrad styrka v d makt håller, utan ock orsakar, at hon sig förmerar ock förbättrar, genom snö blandningen. Likaleds må mann jämbel efterstana, huru oförmärkt gjödslen förlorar en god styrka, om hon samma för vårsådens skul, om hösten, straks för Michaelis måsa, å bar åter varder utslagen, så vida hon ej allena är tunt ditkommen, utan ock den tid, genom åkommit rågn ock slasf varder söndrader, samt sedan om våren, genom tjälelofning ock rågn sammaledes minskader, ja ock under själva åkerljörslen ån vidare avtynader. Man finner altså detta, av naturlig eftertänka, men själve rönet ock värkan styrkes av Nordlånginga vanan, näml. at ehuru hos dem är långt magrare åkerman, ock de, lika med våre Söderlångingar alltid ega rumare åkertegar, ån de gitta å en gång gjöda, ock det merendels tåmmeliga tunt, emedan ej många hava flere ån 5 till 7 ock 8 kor; de dock av den frugtbara snöblandningen, så långt stridare ock mustigare korn, ån andre här å orten samt fleresstädes. När altdärföre detta, varder i själve värtet av alle landtmån uttrönt, då

märka de ock vel solklarliga, at oftanämde vinterkjörsl ej allena är nyttig för våresådet, utan ock höstesådet, särdeles som Nordlåndingen jämväl om hösten utsår sin råg, ändock ej till sådan mängd, som Söderlåndingen; hans våresåde jämväl, stundom består ej allena i korn, utan ock ofta i råg, stundom ock i hvette, slippande således all Söderlåndingens svåra utkjörsl å sommartiden, samt des stora minskning med gjödslen genom des hopbrändning, sådan brist jag vel nyliga har hört skola kunna förekommas, om man, efter en så lård som hurtig Herres påfund, lade giäst i dynggehögen. Men ehvad förmån de förmodnare ock boskapsrikare av sådan giästning kunna vinna, dock låter hon sig ej allmänt visa hos våre fattige och bryggelse bönder samt torpare, som tillika nödgas utblanda deras småa dynggehögar, med halm, strå, stybbe, kvistar och spån, bland dem ju giästen ej så snart kan få sin styrka utvidga, men vel i snö, sedan alt å åkern utföres.

2. I stad för de i Södermanland idkade Nulle Plogar, dem vår avlstarke Prost, Herr Mag. Serenius har ej längeseda. vidfrågdat, till at med dem

dem upfjöra åkerrenorna, så gjöra hållst
 enbente Helsinge Plogar, för mindre
 omkåstnad, samt renornes smalhets skull,
 nästan samma gagnet, varande desutan
 sådana plogar särdeles nödige, at up=
 fjöra ej allena de alltid av ovärdighet
 igenlagde sidorna av åkren, utan ock, så
 vida time ock gjörligt kan vara, för=
 utan de gråsrötige, jämväl de nybur=
 ne åkrar, å det ingen långhöstad så vel
 som långvårad tid, må orsaka ogrås i
 dem. Hållst man vet, at all god eller
 fetaktig åkrajord, straks efter skjördan=
 den, ej mindre än om våren, vill vel
 omvändas, samt eljest, i brist av plög=
 ning, med träståck eller åldra, ju
 tätare i början, ju gagneligare, omröras,
 ja förnämligast, emedan, man, efter
 omtalte skjördetid, har denna förmå=
 nen, at av den friska ock altså avlsama=
 re halmstubben, få snarare ock önniga=
 re gjödsel. Helsinge Plogar äro dy långt
 tarveligare, än de Söderländske, som
 göras alt för stutte eller kårte, ock gå
 därför aldri stadigt ock lätt fram, u=
 tan behöva altså tvänne karlar til hjälp,
 en som stadigt håller i plogen, annan,
 som styrer hästarne eller oksarne. Där
 likväl allena en Helsinge kan bägge sfs=
 lor=

lorne gjöra, och detta allt efter en häst i
 ändock at plogen är längre. Dy den-
 ne bör så göras, först, at grundfiolen,
 som går nederst vid jorden, varder et
 gädt qvarter längre, än den Upländske,
 sådan tillökning jämväl lemnes til dra-
 gestången. Sedan måste midt i bemäl-
 te grundfiol, et avlångt och trekantigt
 hål, av en hands längd, inbyggas,
 därigenom lösa mulln får sig uttöma,
 och plogn därmed i gångn lättas.
 Samma fiol måste och, såsom vände el-
 ler sidobrådet eger alltid at stå et lika
 godt qvarter bak ut, stiga i jämnlikhet
 längre fram, än den Upländske, å det
 skjären eller kniven (som i Upländske plo-
 gen sitter allena fästader genom lång-
 stången, och varder dy straks af stenar
 och rötter lofsader) måtte ifrån lång-
 stångesidan, där han med övre endan fast-
 spikes, vid lag två fingers bredd bak-
 om bilespitsen, igenom et hål nederflås,
 och där sammastädes med udden krökas
 samt fästas. Å sådant vis, slipper
 man ej allena den förtretligheten, at
 alltid slå den eljest snart låsnade kni-
 ven fast, utan har jämväl det gagnet,
 at hela plogen varder långt starkare.
 Så at om en enteliga vil skundom hava
 tvåan-

tvänne dragare för sådan plog, han då kan ännu en något krotluger kniv, sådan som Upländingar endast bruka, fästa litet längre fram om den förmålte i långstängan, liust, såsom Kamerer Schultze honom låtit avrita fig. 1 och 4, ehuruvel han där utsätter vändbrädets längd bak ut, alt för lätt, därmed ju torvarne i längden ej vel kunna ombandas. Således tarvar mann ej eller altid, at låta uppsjåra jorden förut, med en så kallad rist, som liksåledes är antagen fig. 6, och tjenar allena, om man eger en svag häst, samt där alt för svår och tjock jordvall skall upplöggas.

3. För tvåödda å ängar samt andre ställen, och at med dem såsom med uptagne åkerrenar, förutan vanligt omak, fylla samt öka åkrarne, tjenar detta mit egit nye påfund, at mann, sedan laqom frost om hösten åkommit, låter tvänne karlar, med hvar sin något spitsiga skviffa eller spada, gent emot hvarannan, siöta in i tubosidorna, nått neder vid jorden, samt sedan sakta bryta up tuban, så låfvar hon över alt själver, såsom en skärpa. Sedan vänder mann henne upned, och öfer tillika up den ringa mullen, som stundom kan kvarligga

ligga. Med smärre tubor kan en enda karl lätteliga utkomma, och med de större är tillmärkandes, at, när de äro frusne, kunna två karlar, ofra dageliga upkasta in emot 200 stycken. Men med tjärre och dyo tubor går det ej an, emedan de äro mulllöse, och hava i stället, alt för starka gräserötter; därförre mann och måste detta slag med rotsöfser genomhugga samt sedan torka låta, då de ej annat stort gagn ästadkomma, än nogorlunda brånse. Förrenämnde mulletubors lemnade ställen, måste straks eller och vid första wäretid, med godt höfrö warda översädde, och då väkja de snart igen.

4. Emot buskars återväkst å hvarjehanda ställen, har jag jämwel funnit detta rådet vara gagneligast, såsom å måst djuprotade Stärkelsebärs buskar uttrönt. Näml. at mann, strax en stark höstefräst sig timat, upslår skärpejorden över deras rötter, och hugga så därav buskarne helt flatt, låtande ingen mull eller jord ligga å stumparne å det desse måge genast frysa och domna, därmed jämwel vätskan i själwa rötterna sig snart förlorar. De trä och buskerötter, som äro tjocka och oupdrageliga

geliga, samt sig i myckenhet utspridande, måste, sedan själve trät är sammanledes flatt och nära til jorden borthuggit, jämväl straks närmast stumpen avhuggas, samt deras tjocke endar något kräflas eller och uprivs, så at de stå up och å samma sätt frysa eller borttynna, då de sedan allrasnarast rutna. Härav följer också, at om de störste trån, å samme tid och vis varda avhugne, deras jämväl rötter snarare än eljes, mista all styrka.

5. Emedan måße ångar gemenliga varda till, endels av långsam höste och vårejs, som sig lågger efter ömnigt rågn, eller och efter straks tillfruset beekesvals; endels och av bortkommen vanlig våtska, å tillförne tjärraktige och buskerike ångar; dy har jag däremot funnit detta rådet, at där is vil sig lägga, leda bort vatnet med et lågt men ej särdeles djupt dike, därefter sådane måßaktige ställen, straks om våren måste med godt höfrö besås, som med en reffa vel varder nederkrat. Mann kan också om hösten, då snö sig laat, et stycke måße småningom med någon giödniing överlägga, och sedan få vel sådane ångar med tiden bättre gräseväkst. Åströdder *Beaska* är ej eller oåven

oåven, men hånne kunna ej många bönder sig förskaffa.

6. Kunnigt är, at Korn, efter vanlig skylning med råg, ej kan sig, såsom dånne, för långsam våta förvara, ej eller så snart tårka låta, hålft korn-fjärvor äro kårta och dårhos nog tjockt tilbundna; dårfdre visa sig jämvel Helsinge skylar för de allragagneligaste, ock med dem ter man sig sålunda, at, efter kornets öinnoghet, tarvelige mesar eller störrar, värda utur skogen tillhugne, långre ock tjockare än vanligige gårdstestörrar. D m gör mann sedan helt slåta åt spitiën, en åln från nedre endan, som, lika med gårdstestörrar, hvåfes. Dårå stötas, med en järnstör, något djupe hål nede i åkern, dår de jämvel, om så tarves, med tvånne små stenar, en å hvarje sida, kunna något bättre fåstas, såsom mann ock elies i lerjord, må allena med skollacken stöta tillsamman hålet. När dår efter fyra fjårvor äro satte vid feten av störeen-dan, tåta tillsamman, samt med åkjen up åt vel tilhåra bögde, då trycker man sets andra fjårvor dår ovan å, så at störe endan går midt igenom hvar fjårva, hart fram vid bandet, ock detta
alt

alt nästan kärsevis, dock at affen vända sig vel nederslåtade emot söder och väster, å det regnet, må nederfalla samt vådret och torkan spela des bätre från alla sidor igenom och sidst lägges överst å störendan en råffetjärva, rätt hård tilbunden. Således vet och har jag rönt, at desse skylar kunnat sig för 14 dagars rågn bevara. Bemålte Kornsnesar eller störrar, kan man, sedan de en gång äro gjorde, ega många år bortåt i behåll.

7. Om man vill, emot hvarje åkommande våta, vel värja och torka årtar, då åskar nöden tillräckelige långstängers framförel, til at av dem gjöra de så kallade Håfjor, åtminstone för någon, hållt bäste årtahopen. Helsingar ställa dessa ej stupade eller dubbla emot hvarannan, såsom Upländare dem gjöra, ändock detta sätt, i mindre våta, ej är så oävet, utan heldre enkla och litet lutada emot söder och vester, å det rågnen må snart avrinna, därtillmed högre, same med starkare stälpar å sidorna, hållt midt i raden, havande et block med rep, där i vid nedre endan en stor träkroff V fästes, men den övre endan håstes å en utstående kårt störende, som är infästad

i en annan något längre, och bunden med en repstump vid öfverste och näste stångeraden, samt flottader sedan, alt såsom man radetals nedan från och upåt har lagt årtaholmen å stångeraderna, med stuvven åt norra sidan vänder. Övannämde Schultze har sådana Håfjor låtit avbildade fig. 9. Dock allt för långa, emedan dessa emot hårdt väder sällan kunna stå, dy böra de bestå av 12 till 14 långstångeraders högd, men ej bredare, än at 3 stolpar kunna dem stödja. Och som jag således har någre gånger nämnt Kamereraren Schultzes Skrift, så må jag också här till lägga, at hans Salu åkra och ångabruk, är merendels öndigt å våre slåte och frugtbare orter, så framt man ej vill å de sämste ställen, såsom i skogar och moraser, upståga nybyggen, av åkrar och ångar, där för hederlige menn, sällan gagnet svarar mot omkåstnaden.

8. Råttor och möß kunna jämsvel allrasnarast hindras, til at komma in i sådeshusen, om desse, undantagne stenhus, som gjärna fugta, vardas såsom Helsingste Stålpehus eller Herbergen upbygde. Näml. således,
först

först, at et litet skjede från gården, å frte ock åpne backar, et enkelt ock starkt långstocke hvarv tillsammans bindes, å stora ock fasta grundstenar. Sedan at fyra stycken fem quarters stålpar eller stabbar, bredare ock tjockare nederåt tilhuggas, nästan således Δ . För hvar ock en av desse stålpar, buggar man vidare et jämnt ock tått hål neder över hvarje knut å bem. stäckhvarv, at där stå med bredare endarne. Därefter tager man fyra de tjockaste, kluvne ock å flatsidan vel hövlade timberstockar, ock når man å hvarje dessas långgavlestock gjordt et hål för de övre ock smale stålpendar, då läggas samme stockar ovan å desse stolpar, ock vidare inhuggas tvärstockarne, något smalare åt endarne å bemelte långgavlestockar, ock sedermera varder hela huset, antingen med en eller ock tvänne botnar, upbyggt. Största kånsten består altså här, at läng ock tvärgavlestockarne, som å stolparne skola ligga, varda, såsom sagt är, kluvne, bra brede åt flatsidan, samt där vel slåttade, emedan då inge sådane ohyror gitta upkliva över sidorna. Helsingar hava merendels desse stålpherbergen något avlän-

ge, oftast med avlångare övre botn, så at denne sträcker sig et stycke fram öfver dörrsidan, till at däruppe ställa flere sådeslårar, samt under takröset uphånga tort fjött, fogl, fisk, kläder m. m. At detta vjs så de också en svalle eller förhus fram för den egentliga dörren, och då måste, straks man vill upbygga sådant hus, ännu två grundstenar läggas, vid pass $1\frac{1}{2}$ aln längre fram. Nederste stäckhvarvet varder och då förlängt, til at med des framre endar stå uppå bemålte tillökte stenar. Mellan deses öfre endar, gent öfver grundstenarne, samt likaledes mellan framre endarne av de obanliggande flate långgavlestockarne, bör man jämpel, et qvarter från ytterste hörnen, ställa hvar sin stälpe smälare och rätare än de ovannämde, där ovan å sedan, förhusets tröskull kommer till at stå, gent emot den inre.

9. Enteliga har också en god husåhållare ej litet gagn härav, at alle nära till byen liagande skogsbackar, buskhamrar och dälder, som ej bäråra timber och synnerligt vedbygge,
varå

varda avrögde och brände, samt därå
 instängde, undantagande dock björke
 och aletrån. Därav vinner han ej
 allena svedjeråg, som å gamle åkrar
 sädde, sig dubbelt förmerar några år
 bortåt, utan och av askan bättre och
 varaktigare bete för små kreatur, ja
 och hästehagar, å dem här å orterne
 finnes stor brist, därliksom sådane oav-
 rögde plasar ligga allestädes föga nyt-
 tige. Så har jag gjort å bostaden
 Kanaan, men som det föll en och an-
 nan, ovanligt i huvudet, at nedhug-
 ga det ringaste skogs och buskeställe, så
 feck jag och straks det klåkenamnet, at
 vara sådan karl, som skände bort sko-
 gen; där liksom andre, såsom de i nå-
 sta Bällinge by, mera upmärksame å
 de nedhuggne plasar (som ingen ska-
 da hade, utan därhos befunnos va-
 ra fordom åbodde, emedan där ännu
 synas grundvalar och tomtestenar,
 samt vidtbegrepne diken) genast kunde
 förstå det ögonblickande gagnet av dy-
 likt skogsbygge, och började så själve, till
 at vid deras egne backar, dälder och
 träff, ja och nedre vid Mälaren, ut-
 rödja ännu vidare och flere ställen,
 och det ju till növärdigaste beteshagar,
 samt

samt svedjeråg, därå de tillförene aldrig kunnat tänka. Av godt vett om hemmans ide, är en min värde Landsman styrker vorden, till at låta en ock annan sin Armann eller Fogde uptaga flere åkrar, ångar ock beteshagar, ju till deras egen nytta i så många år, som kunna svara emot deras därå gjorde omkåstnad; men slik förhugsan är ej allom given, ock dy varda, defutan nog skogdrnge Säterien samt andre heman, sällan mera än förr upåblade, emedan marn, av orön, är allena piekhugader till at bibehålla alla skogslika parker, de må vara så eländiga som de någonsin kunna finnas, förutan till at tänka på, at jämväl rensa vissa ställen i villande skogar, där över alt tåte ock utgamle så vel som längesedan till byggnad tjenlige timberstäckar till översflöd stå, men gjöra dock ej annat gagn, än ky-la ock förvärra den bästa betesmarken, som likvel kunde, jämte ny skog, tillväxsa, om man sådana ställen avrödgede, brände och till svedjeråg viste nytta.

Flere både egne ock Nordländske
 Idrotter, med hushålls ock åkra ären-
 der, skulle jag vel kunna hitföra,
 men tid ock råderum fattas mig; de
 skola dock i min redan så godt som
 färdige Skrift om åkra idets äl-
 der i Sveariket, varda å daga lagde.

Jag lycttar med Virgilio ord:

*O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 Agricolas, quibus ipsa, procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus!*

Ursak.

Fingen må undra, at jag i denna lilla bok kan, ej har vårdat den vanliga stavfättningen, i synnerhet där enkelt v föreskommer i orden stav, av, van, ha-
va, i stad för stat, af, wan, hafva, eller hafva, med flere dylke. Väre härvidt talande försäder, utfode alltid f med hårdt ljud, så midt i, som i början av orden, och skilde det alltid från v, veltande ej eller av dubbelt w, förr än främlingar infommo, ju såsom de äldre Romare. Förr någre 100 år sedan, är också f antingen vordet utslutit, eller och med w samt v lenat; detta senare jag dock finner aldeles vara onödigt, sedan vi likaledes ej utsäggje f, heldre v i vederbörande ord. Vi söke ju at undfly mång annan gammalmodighet, i dylke och andre mål, hvi och ej denna ovanan? som i skrivelsen nog hindrar, häst lärande barn och främlingar. Eljes skämde vi aldeles ut vårt tungomål, som likvel eger sådan förmon fram för allt annat, nästan i hela världen, at vi knapt flere stavar vent uttale och skriva, än deras ljud egenteliga äska mände. Före och egte ord, äro ofi nog tarvelige, men de lånte måge vi vel avskjeda, allrahäst de överslödande stavar. Ofi hövdes jämväl, at skilja kvinnlige ord, med a, från de mannlige, med e, ju efter fornan sed, men härvid, med dyligt mera, skal jag snart i en annan bok vidare glamma.

